

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

ההבדלים בין עשרת הדברות הראשונות לשניות

הקדמה - מעמד הר סיני בו שמעו בני ישראל את עשרת הדברות התרחש פעם אחת בלבד, אך נכתבו על הלוחות פעמיים. **הלוחות הראשונות** נכתבו ע"י ה' כפי שנאמר בפרשת 'משפטים': "ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם, ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם" (שמות כ"ד י"ב). את הלוחות הללו שבר משה ביי"ז בתמוז ברדתו מהר סיני כאשר ראה את העגל והמחולות, ככתוב בפרשת 'כי תשא': "ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחלת, ויחר אף משה וישלך מידו את הלחת וישבר אתם תחת ההר" (שמות ל"ב, י"ט). לאחר מכן ה' אומר למשה לעלות שוב להר סיני ולקבל את **הלוחות השניות**, אשר ה' כתב אותם בשנית, ככתוב בפרשת 'כי תשא': "ויאמר ה' אל משה פסל לך שני לחת אבנים כראשונים, וכתבתי על הלחת את הדברים אשר היו על הלחת הראשונים אשר שברתי" (שמות ל"ד, א').

בפשטות משמע, שעל הלוחות השניות היה כתוב מה שהיה כתוב על הלוחות הראשונות, וכמו שה' אומר בפסוק זה - 'וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים'. ובפרשת 'ואתחנן' לאחר הבאת עשרת הדברות בפעם השנייה נאמר: "את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף, ויכתבם על שני לחת אבנים ויתנם אלי" (דברים ה' י"ט), ומכאן משמע, שהדברים המובאים שם בעשרת הדברות, הם הדברים שאמר ה' **במעמד** עשרת הדברות.

דעה א' - **עשרת הדברות שבפרשיות 'יתרו' ו'ואתחנן' זהות לכתוב בשני הלוחות - ולפי פסוקים אלו**, נראה, שצריכה להיות זהות בין הדברים ששמעו במעמד הר סיני לבין מה שהיה כתוב על לוחות הברית הראשונות והשניות, ובין עשרת הדברות המובאות בפרשיות 'יתרו' ו'ואתחנן'. ומובא בדברים האלה בפירוש 'אבן עזרא' כאן בפרשת 'יתרו': "דע כי עשרת הדברים כאשר הם כתובים בפי הזאת השם אמרם כלם. כי כתוב וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר... וגם משה אמר כאשר הזכיר עשרת הדברים בשנית. את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם ואין הפסק ביניהם. ועוד כאשר נכתבו כולם באצבע אלהים. כן אמרם השם כולם... כי עשרת הדברים הכתובים בפרשה הזאת דברי השם בלי תוספת ומגרעת והם לבדם הכתובים על לוחות הברית". והנה, אם אנו משווים את עשרת הדברות שבפרשת 'ואתחנן' לבין אלו שבפרשת 'יתרו' אנו מוצאים מספר הבדלים, ויש להבין את פשר ההבדלים, במיוחד לאור דברי 'אבן עזרא' שאומר שאין הבדלים ביניהם.

דעה ב' - **עשרת הדברות שבפרשת 'יתרו' הם דברי ה', ובפרשת 'ואתחנן' הם דברי משה** - ובתחילה נביא דעה אחרת בעניין הזהות בין פרשת 'יתרו' לפרשת 'ואתחנן'. 'אבן עזרא' מציין שדעתו אינה כדעת 'ר' **סעדיה גאון** שסבר, ש'זכור' הוא בלוח האחד ו'שמור' בלוח השני, ועשרת הדברים הכתובים בפרשת 'ואתחנן' הם דברי משה. ואמנם, 'אבן עזרא' לא מקבל את דברי 'ר' **סעדיה גאון** אך אנו מוצאים שבעל 'פני יהושע' על מסי' 'בבא קמא' (נ"ד ע"ב - נ"ה ע"א) כן סובר כמוהו ואומר, שבלוחות הראשונות נכתבו דברי ה' שנאמרו במעמד הר סיני, ואילו בלוחות השניות נכתבו דברי משה. שאמר בערבות מואב כמו כל 'משנה תורה'. וכמו שבספר 'דברים' כאשר משה חוזר על דברים שכבר נכתבו לפני כן בחומשים הקודמים ישנם שינויים, כך גם בלוחות השניות ישנם שינויים מפי משה. ומוסיף שמצינו במדרשים שהשינויים: זכור ושמור, ושוא ושקר, ולא תתאוה נאמרו בדיבור אחד, ונכתבו קצתם בדברות הראשונות וקצתם בדברות אחרונות. אך הוא מעיר, שטעם זה שייך רק במקומות ששני הדברים כתובים אך בשינויי לשון, אז אפשר לומר שבדיבור אחד נאמרו. אך אם באחד הלוחות לא כתוב משהו, כמו 'למען ייטב' שלא כתוב בלוחות ראשונות, אי אפשר לומר שבדיבור אחד נאמרו.

דעה ג' - **ומוסיף**, שמצא הסבר נוסף, שהקב"ה אמר שני פעמים את עשרת הדברות. בפעם הראשונה אמר כל הדברים בדיבור אחד, ואח"כ חזר ופרשם. ולכן נכתבו בתורה פעמיים, בפרשת 'יתרו' את הדברים שאמר בדיבור אחד, ובפרשת 'ואתחנן' כפי שאמר בפעם השנייה, וגם השינויים שמופיעים שם הם מפי הקב"ה בעצמו.

הסבר ההבדלים על פי סדר הדברות

הדיבר השני (לא יהיה) - 'וכל תמונה' \ 'כל תמונה' - בפרשת 'יתרו' עם וא"ו החיבור, ובפרשת 'ואתחנן' בלי וא"ו החיבור. לדעת 'רמב"ן' אין לזה משמעות: "ואבל אם החליף בדבור השני וכל תמונה ואמר כל תמונה, בחסרון וא"ו, והוסיף אותה ב"ועל שלשים", וכן כל כיוצא בזה בשאר הדברות, אין בכך כלום, כי הכל אחד והטעם הזה לא יסבול אותו אלא מי שאינו רגיל בתלמוד". אך 'בעל הטורים' (דברים ה', ח') מוצא רמז לאות וא"ו ואומר: "פסל כל תמונה - ובדברות הראשונות (שמות כ, ד) כתיב וכל תמונה וי"ו יתירה, כנגד וי"ו דברים, תבנית זכר או נקבה תבנית כל בהמה תבנית כל צפור תבנית כל רומש תבנית כל דגה (לעיל ד, טז-יח)".

'לאהבי ולשמרי מצותי' \ 'לאהבי ולשמרי מצותי' (מצותיו קרי) - ישנם חומשים שכתוב בהם שיש לקרא את המילה 'מצותי' שבפרשת 'ואתחנן' כאילו יש יו"ד לפני האות וא"ו. אך זה לא יכול להיות, כי גם הדיבר השני נאמר שגוף ראשון ע"י ה' בעצמו. ובעל 'מנחת שני' מתרעם על כך מאד וכותב: "ולשמרי מצותי - 'ולשמרי מצותי' חטאו בשגגה בעשותם מצותיו קרי". וטוען שיש לקרא - 'מצותי' ביו"ד בלבד, וכמו שמובא בפרשת 'יתרו'. וזה אחד מהמילים שכתוב בהם וא"ו בסוף המילה, ויש לקרא אותה יו"ד. ומוסיף: "גם בעל 'מנחת כהן' נמשך אחרי המדפיסים ונפל ברשת זו טמנו".

הדיבר הרביעי (זכור) - 'זכור' ו'שמור' - חז"ל התייחסו להבדל זה (מס' ר"ה, כ"ז) ותירצו, שזכור ושמור נאמרו בדיבור אחד, ומכיוון שאי אפשר לכתוב אותם יחד, לכן פעם כתוב 'זכור' ופעם 'שמור'. 'אבן עזרא' מרחיב מאד בנושא ההבדלים, ומביא בהבדל זה את הסבר חז"ל ושואל, אם שניהם נאמרו בדיבור אחד, מדוע נכתב 'זכור' בראשונות ו'שמור' בשניות ולא שניהם בכל אחד מהלוחות? ועוד שואל, שאם היה נס כזה גדול שנאמרו בדיבור אחד, התורה היתה צריכה לציין נס זה, יותר מכל האותות והמופתים שנכתבו. ואם נאמרו בדיבור אחד, איך בני ישראל כללו להבין את מה שאמר ה'. ועוד שואל, אם כל השינויים שבין הלוחות נאמרו בדיבור אחד, אז מדוע חז"ל לא הזכירו זאת. וממשיך ומציין את כל השינויים ותמה עליהן איך נאמרו בדיבור אחד. ולכן מעלה שיטה ייחודית, ואומר שלפעמים התורה מבארת את הדברים באר היטב. ולפעמים מקצרת בכדי שהשומע יבין את טעמי הדברים. ויש לדעת, שהמילים הם כמו הגוף, והטעמים הם כמו הנשמות, והגוף הוא כלי לנשמה. ולכן קובע את שיטתו, שמשפט כל החכמים בכל לשון, שישמרו הטעמים ואינם חוששים משינוי המילים אם הטעם שלהם שווה.

ולפי זה מסביר 'אבן עזרא', שה' אמר רק 'זכור', אך ציווי זה כולל גם את 'שמור', שהרי יש לזכור כל יום איזה יום הוא מהשבוע, בשביל שישמור את השבת שלא יעשה בו מלאכה. והטעם של הזכירה היא השמירה, וכאשר אמר השם 'זכור' הבינו כל השומעים כי טעמו כמו 'שמור' וכאלו נאמרו בבת אחת. וכן לגבי שאר השינויים אין להתמקד בשינויי המילים אלא בטעמי המצוות.

יש אומרים, שבמדבר לא עמלו על הפרנסה, וכל השבוע היה כמו שבת, והיה צורך לזכור שיום זה הוא שבת, ולכן בדברות שבפרשת 'יתרו' נאמר 'זכור'. אך הלוחות השניות שבפרשת 'ואתחנן' מכוונות לזמן הכניסה לארץ, שאז עוסקים כל השבוע במלאכה, וצריך להזהר שלא יעשו מלאכה גם בשבת, לכן בהם נאמר 'שמור'.

נכדי הבחור החשוב 'ישראל יוסף' נ"י (המכונה יוסי) בן בני ר' מאיר' נ"י, סובר שעשרת הדברות שבפרשת 'ואתחנן' נכתבו על הלוחות השניות, שה' כתב לאחר חטא העגל, ומכיוון שירדו אז בדרגתם הרוחנית, היה צריך לעשות מספר שינויים, וזה היסוד המרכזי של השינויים. ובתחילה היה מספיק לכתוב - 'זכור' בכדי שגם ישמרו את השבת, הרי שלאחר חטא העגל היה צריך להדגיש - 'שמור' בכדי שגם ישמרו את השבת.

'כאשר צוך ה' אלקיך' - התוספת - 'כאשר צוך ה' אלקיך' מופיעה רק בפרשת 'ואתחנן' ואינה מופיעה בפרשת 'יתרו'. ומסביר נכדי 'ישראל יוסף' נ"י שלפני חטא העגל לא היה צריך להדגיש 'כאשר צוך ה' אלקיך' כי ממילא היו עושים בגלל שה' ציווה, אך לאחר חטא העגל אול יהיו שומרים שבת גם בגלל תועלת אישית, לכן התורה מדגישה שיש לשמור שבת רק בגלל שה' ציווה.

'ובהמתך' \ 'ושורך וחמורך וכל בהמתך' - ומסביר נכדי 'ישראל יוסף' נ"י שלפני חטא העגל היה מספיק לומר להם בצורה כללית 'ובהמתך' והיו מבינים לבד שהכוונה גם לשורך וחמורך, אך לאחר חטא העגל, היה חשש שיתחילו לדקדק ולמעט באיסור, ולכן היה צורך להדגיש, שהכוונה לשורך וחמורך וכל בהמתך'.

'למען ינוח עבדך ואמתך כמוד' - תוספת זו אינה מופיעה בפרשת 'יתרו'. ומסביר נכדי 'ישראל יוסף' נ"י שלפני חטא העגל שגם העבדים והשפחות היו בדרגה רוחנית גבוהה, וכמו שנאמר שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי בנבואה, אז לא היה צריך להדגיש שגם הם צריכים לנוח כמו בני ישראל, אך לאחר חטא העגל, ובמיוחד שהערב רב היה מהמחטיאים, היינו חושבים שלא מגיע להם לנוח בשבת כמו לבני ישראל, לכן היה צריך להדגיש זאת שגם הם זכאים למנוחה כמו בני ישראל.

'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וכו'' \ 'וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים וכו'' - 'ר' אברהם קריב' בספרו 'כתבי מהר"ל מפראג' (עמ' 243) מביא דעת 'מהר"ל', שבלוחות הראשונות הזכיר את מעשה בראשית, כי בא להזהיר על השבת ולתת סיבה לקדושת השבת. אך בלוחות השניות נתן טעם למה דווקא ישראל נצטוו על השבת, לכן הזכיר את יציאת מצרים. ומסביר נכדי 'ישראל יוסף' נ"י שלפני חטא העגל, שהיו בדרגה רוחנית גבוהה, היה אפשר לומר להם את יסוד האמונה בבריאת העולם, למרות שהם לא היו אז, וצריכים להאמין בזה, וזו סיבה לכך שגם הם צריכים לשמור את השבת ולהידמות בכך לה'. אך לאחר חטא העגל שירדו בדרגתם הרוחנית והפכו יותר גשמיים, היה צריך להביא להם סיבה יותר גשמית, וסיבה שהם עצמם חוו אותה ביציאה מבית עבדים לחרות.

'הדיבר החמישי (כבד) - 'כאשר צוך ה' אלקיך' - התוספת - 'כאשר צוך ה' אלקיך' מופיעה רק בפרשת 'ואתחנן'. 'אבן עזרא' מסביר שבפרשת 'ואתחנן' נאמר - 'כאשר צוך ה' אלקיך' והכוונה למה שציווה בפרשת 'יתרו' בהזכירו את יצירת העולם, ולכן אין צורך לחזור שוב. ובפרשת 'יתרו' ציווה ה' שגם העבד והאמה לא יעשו מלאכה בשבת, אך לא הוסבר למה. לכן בפרשת 'ואתחנן' מפרש משה טעמו שהם צריכים גם לשבות בכדי שאתה תזכור שהיית עבד כמוהו במצרים ויפדך השם. ומסביר נכדי 'ישראל יוסף' נ"י, כדלעיל, שלפני חטא העגל קיימו את המצווה החשובה הזו בגלל שה' ציווה, ולא היה צריך להדגיש זאת, אך לאחר חטא העגל שירדו בדרגתם, חשבו שהם צריכים לקיים זאת בגלל שהשכל מחייב זאת, לכן התורה מדגישה שיש לקיים מצווה זו בגלל שה' ציווה זאת.

'למען ייטב לך' - התוספת הזו מופיעה רק בפרשת 'ואתחנן'. הגמ' במס' 'בבא קמא' (נ"ד ע"ב) : 'שאל רבי חנינא בן עגיל את רבי חייה בר אבא - מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב ובדברות האחרונות נאמר בהם טוב? אמר לו - עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב, שאלני אם נאמר בהן טוב אם לאו, שאיני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו, כלך אצל ר' תנחום בר חנילאי שהיה רגיל אצל ר' יהושע בן לוי שהיה בקי באגדה. אזל לגביה, א"ל - ממנו לא שמעתי, אלא כך אמר לי שמואל בר נחום אחי אמו של רב אחא ברבי חנינא ואמרי לה אבי אמו של רב אחי ברבי חנינא - הואיל וסופן להשתבר מאי הוי? אמר רב אשי - חס ושלום פסקה טובה מישראל'. 'אבן עזרא' מסביר שאם אדם מקיים את המצווה גם בגלל שה' ציווה, אז מגיע לו שכר נוסף של - 'למען ייטב לך'. ומסביר נכדי 'ישראל יוסף' נ"י שלפני חטא העגל היה מספיק לציין בקצרה למען יאריכון ימך, אך לאחר חטא העגל, יחשבו שאמנם תהיה להם אריכות ימים, אך מי אומר שיהיה להם גם טוב בימים אלו, לכן צריך להוסיף ולהבטיח להם שגם יהיה להם טוב.

'הדיבר השביעי - העשירי (ולא תנאף, ולא תגנב, ולא תענה, ולא תחמוד) - כל הדברות הללו בפרשת 'ואתחנן' מופיעות עם וא"ו החיבור. ומסביר נכדי 'ישראל יוסף' נ"י שלפני חטא העגל, כל חטא שנעשה נעשה בפני עצמו בצורה נדירה, בלי קשר ביניהם, ולכן אין ביניהם וא"ו החיבור, אך לאחר חטא העגל היו במצב של עבירה גוררת עבירה, לכן כולם מחוברים בוא"ו החיבור.

'הדיבר התשיעי (לא תענה) - 'עד שוא' \ 'עד שקר' - ומסביר נכדי 'ישראל יוסף' נ"י שלפני חטא העגל לא היו בדרגה שאפשר לייחס להם שקר, אלא צריך להזהירם על - 'שוא' בלבד, אך לאחר חטא העגל שירדו בדרגתם, היה צריך להזהירם אף על עדות - 'שקר'.

'הדיבר העשירי (לא תחמוד) - 'לא תחמד בית רעך' \ 'ולא תתאוה בית רעך' - ומסביר נכדי 'ישראל יוסף' נ"י שלפני חטא העגל שהיו בדרגה רוחנית גבוהה ואף הם היתה עוברת בהם מחשבת חטא, זה לא היה מביא אותם למעשה, היה מספיק להזהירם על המעשה בלבד. אך לאחר חטא העגל, היה חשש יותר גדול שמחשבת החטא תביא אותם לידי מעשה החטא, ולכן היה צריך להזהירם אפילו על המחשבה.

'...בית רעך... אשת רעך' \ 'אשת רעך... בית רעך שדהו' - מדוע בפרשת 'ואתחנן' הסדר הפוך, קודם אשת רעך ורק אח"כ בית רעך, ומדוע נוסף שם 'שדהו'. ונראה לומר, שבחטא העגל שחטאו בגילוי עריות ככתוב - 'ויקומו לצחק' (שמות ל"ב, ו') ואומר שם 'רש"י' : "לצחק. יש במשמע הזה גלוי עריות", לכן התורה הקדימה כאן את - 'לא תחמוד אשת רעך'. ובגלל שעכשיו לפני הכניסה לארץ, לכל אחד יהיה גם שדה משלו, לכן הוסיפה גם - 'שדהו', בעוד שבפרשת 'יתרו' שהיו במדבר לא היה להם שדות, אז לא היה צריך לכתוב - 'שדהו'.

לעילוי נשמת - הגיליונות והלימוד של השנה מוקדשים לע"נ לומדי הכולל :
ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל. ר' אברהם הכהן בן חנום ז"ל.

ולעילוי נשמות - 'חללי נצר אחרון' שמטעם ארגון - 'עמיתים'

הסיעורים מתקיימים בבית הכנסת הניכי הישיבות - רח' מנחת שלמה 3 גני הלך פתח תקוה

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת עירובין. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net